

Мальчикова Д.С. Методичні аспекти застосування факторного аналізу у регіональному аналізі природокористування / Д.С. Мальчикова // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Регіон-2016: стратегія оптимального розвитку» (м. Харків, 10-11 листопада 2016 р.). – Х.: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2016. – С. 26-29

УДК 911.3:711.1.25

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРНОГО АНАЛІЗУ У РЕГІОНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Д. С. Мальчикова

darina13@i.ua

Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна

Оцінка території з погляду цілей розвитку суспільства, забезпечення збалансованого регіонального розвитку і формування повноцінного життєвого середовища дозволяє визначити закономірності просторової взаємодії різних сфер життєдіяльності суспільства і здійснити моделювання раціональної територіальної організації. В контексті пошуку шляхів оптимізації природокористування на регіональному рівні таке моделювання дозволяє:

- розкрити передумови і обмеження розвитку в часі і просторі різних видів природокористування і показати можливості їх комбінації;
- встановити просторові відмінності цих умов;
- встановити оптимальний режим розвитку окремих територій;
- обґрунтувати шляхи найбільш ефективного використання природних і економічних ресурсів, охорони і збагачення природного середовища.

В результаті з'являється можливість здійснювати не тільки просторову організацію, але і передбачити профіль і масштаби розвитку господарського комплексу регіональної соціогеосистеми [5]. На сьогоднішній день розроблені численні методи і підходи географічного [2, 4, 7, 8], управлінського аналізу території [1, 9], оцінки територіальних ресурсів [6] тощо. Разом з тим, поповнення арсеналу методів і підходів аналізу регіонального природокористування

залишається актуальним.

Прикладом модельного апробування застосування факторного аналізу у регіональному аналізі природокористування в процесі формування геопланувальної структури сільської місцевості можна вважати наші розробки, виконані на прикладі території Херсонської області [3]. Згідно запропонованої методичної схеми було проведено аналіз специфіки природокористування та опрацьовані статистичні дані, що характеризують природокористування регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичні показники, що характеризують природокористування в межах сільських районів Херсонської області

Ознака	Статистичні показники
X1	Середній розмір землекористування, га
X2	частка сільськогосподарських угідь, %
X3	Частка ріллі, %
X4	Частка багаторічних насаджень, %
X5	частка сіножатей, %
X6	частка пасовищ, %
X7	частка земель під сільською забудовою, %
X8	частка земель під міською забудовою, %
X9	частка земель під промисловою забудовою, %
X10	частка лісів і лісовкритих площ, %
X11	частка заболочених земель, %
X12	Частка відкритих земель з особливим рослинним покривом або без нього, %
X13	Частка земель під природними водоймами, %
X14	Частка земель під штучними водоймами, %
X15	Частка зрошуваних земель, %
X16	Середній вміст в ґрунті гумусу, %
X17	Середній вміст в ґрунті рухомого фосфору, (мг/кг) P ₂ O ₅
X18	Середній вміст в ґрунті обмінного калію, (мг/кг)
X19	Характеристика сільськогосподарських земель за якісним станом ґрунтів: частка засолених земель, %
X20	Характеристика сільськогосподарських земель за якісним станом ґрунтів: частка солонцюватих земель, %
X21	Характеристика сільськогосподарських земель за якісним станом ґрунтів: частка земель з солонцевими комплексами, %
X22	Характеристика сільськогосподарських земель за якісним станом ґрунтів: частка перезволожених земель, %
X23	Частка природних територій в агроландшафтах, %
X24	Територіальна продуктивність земельного потенціалу (бал)
X25	Середній бал бонітету по району ріллі
X26	Середній бал бонітету по району пасовищ
X27	Зазнають дії водної ерозії (слабозмиті), % від загальної площі
X28	Зазнають дії водної ерозії (середньозмиті), % від загальної площі
X29	Зазнають дії водної ерозії (сильнозмиті), % від загальної площі
X30	Розмиті ґрунти та виходи порід, % від загальної площі
X31	Зазнають дії вітрової ерозії (слабодефльовані), % від загальної площі
X32	Зазнають дії вітрової ерозії (середньодефльовані), % від загальної площі
X33	Зазнають дії вітрової ерозії (сильнодефльовані), % від загальної площі
X34	Слабодефляційно-небезпечні сільськогосподарські угіддя, частка у %
X35	Середньодефляційно-небезпечні сільськогосподарські угіддя, частка у %

X36	Сильнодефляційно-небезпечні сільськогосподарські угіддя, частка у %
X37	Охоплено сумісно водною і вітровою ерозією
X38	Відношення ріллі до середовищестабілізуючих угідь, %
X39	Всього зернові, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X40	Озимі, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X41	Ярі зернові, круп'яні, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X42	Кукурудза, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X43	Зерно-бобові, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X44	Всього технічні, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X45	Цукрові буряки, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X46	Соняшник, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X47	Картопля, овочі, баштанні, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X48	Всього кормові, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X49	Корнеплоди та баштані, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X50	Кукурудза на силос і зелений корм, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X51	Однорічні, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X52	Багаторічні, частка посівів у % від загальної площі ріллі
X53	Чисті пари, %
X54	Загальна посівна площа ерозійно-небезпечних культур та пар, % до площі ріллі

Для групування чинників формування відмін у природокористуванні, редукції великої кількості статистичних показників, було використано факторний аналіз, який дозволив виділити за групуванням ознак природокористування 11 факторів, з яких ми обрали 7 провідних факторів, спираючись на аналіз графіку дисперсій факторних навантажень показників природокористування сільських районів Херсонської області (рис. 1): а) специфіки сільськогосподарського використання (посівних площ); б) ерозійної небезпеки; в) дефляційної небезпеки; г) поширення середовищестабілізуючих елементів землекористування; д) поширення руральних ознак СМ; е) поширення урбаністичних ознак СМ; ж) солонцюватості ґрунтів.

Ці 7 факторів в цілому накопичують 72,3% відсотків частки загальної дисперсії, що дозволяє говорити про їх значущість. Для аналізу найбільш вагомих чинників формування специфіки природокористування та просторових особливостей їх впливу були визначені значення (ваги) факторів природокористування сільських районів Херсонської області. Також були побудовані статистичні поверхні розподілу значення факторів природокористування в межах Херсонської області та побудовані дендрограми типізації сільських районів Херсонської області за значенням факторів природокористування. Регіональний аналіз специфіки природокористування,

проведений за запропонованими методами і підходами дав змогу виділити декілька типів суспільно-просторових комплексів сільських районів, подібних за поширенням поєднань певних типів природокористування. Запропонований підхід щодо регіонального аналізу природокористування, детальне вивчення картографічних матеріалів щодо сучасної просторової диференціації основних складових суспільно-просторового комплексу Херсонської області можуть стати основою подальшого моделювання раціональної територіальної організації і пошуку траєкторії оптимального розвитку регіональної соціогеосистеми. Суспільно-просторові комплекси регіонів, виділені з використанням зазначених підходів, характеризуються не тільки значними відмінностями у природокористуванні, але і диференціюються за функціями, що виконують території СМ в їх межах, факторами і можливостями подальшого розвитку в контексті організації території.

Список використаних джерел: 1. Боков В. А. Пространственно-временной анализ в территориальном менеджменте. Часть 1. Учеб. пособие / [Боков В. А., Тимченко И. Е., Черванев И. Г., Рудык А. Н.]. – Симферополь: СПД Барановский А. Э., 2005. – 184 с. 2. Булигін С. Ю. Оцінка географічного середовища та оптимізація землекористування / С. Ю. Булигін, Ю. Д. Думін, М. В. Куценко. – Харків : ТОВ «Світло зі Сходу», 2002. – 168 с. 3. Мальчикова Д.С. Теоретико-методологічні і методичні засади геопланування сільської місцевості на регіональному рівні: Монографія. / Д. С. Мальчикова. – Херсон: Грінь Д.С., 2014. – 362 с. 4. Мезенцев К. В. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія / К. В. Мезенцев, Г. П. Підгрушний, Н. І. Мезенцева. – К.: ДП «Прінт сервіс», 2014. – 132 с. 5. Немец К. А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі / К. А. Немец, Л. Н. Немец. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с. 6. Топчієв О. Г. Територія: сучасний зміст поняття; функції; ресурсний потенціал / О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2010. – № 4 (72). – С. 3-9. 7. Царик Л. П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області) / Л. П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 256 с. 8. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании / П. Г. Шищенко. – К., Фитоцентр, 1999. – 284 с. 9. Marsden T. New rural territories: regulating the differentiated rural spaces / T. Marsden // Journal of Rural Studies – 1998. – №14 (1). – P.107-117.